

OLDTID OG MIDDELALDER

OLE CRUMLIN-PEDERSEN, ERLAND PORSMOSE og HENRIK THRANE (red.): Atlas over Fyns kyst i jernalder, vikingetid og middelalder. Odense Universitetsforlag 1996, 308 s., ill., 290 kr.

Kortlægning af historiske tilstande og forløb frister til tegning af kort og planer, der kan bibringe os det fornødne overblik. Det være sig over den administrative inddeling i ældre tid, de gamle købstæders byplaner eller kortlægning af fund og historiske lokaliteter i en landsdel. Opgaven er vanskelig og resultatet møder ofte hård kritik fra fagfæller, der tilbagelænet kan konstatere inkonsekvenser og unøjagtigheder. Ikke desto mindre kan en sådan kortlægning af historiske tilstande og forløb være af stor betydning som et statusarbejde i en større proces. Også det foreliggende atlas bør anskues under denne synsvinkel, alene af den grund, at de arkæologiske udgravninger på Fyn sker med en sådan hast, at flere af kortbladene allerede er forældet. På den anden side skal det fremhæves, at det foreliggende atlas er en milepæl såvel i kortlægningen af det danske kystlandskab som i udviklingen af det historiske atlas på dansk grund, og som sådant vil det have blivende værdi.

Gennem en tværfaglig indsats fra geografer, arkæologer og historikere suppleret med en stednavneforsker søger atlasset at sammenfatte resultater fra studiet af kystens geografi og morfologi med resultater fra arkæologien, stednavneforskningen og de historiske undersøgelser. Resultatet gengives i form af ni, farvelagte kortblade med signaturer for arkæologiske fund, historiske fund og bebyggelser, stednavne, morfologi, jordartstyper m.m. De ni kortblade gengiver den fynske kystzone, som den tager sig ud, når den søges afgrænset ud fra de sogne, der ligger ud til nuværende eller tidligere kyststrækninger. Det bliver således kun et mindre område på Midtfyn, svarende til to ekstra kortblade, der ikke kortlægges ved denne lejlighed. Derimod er afgrænsningen ud mod Det sydfynske Øhav og de øvrige omliggende øer mere problematisk. Tåsinge skæres igennem på kryds og tværs, og den sydlige halvdel falder uden for kortbladene. Udeladelse er i øvrigt også den skæbne der overgår Langeland, Drejø, Avernakø, Ærø m.fl.! Ser man nærmere på de ni kortblade kan man ydermere konstatere, at undersøgelsesområdet i den fynske kystzone vitterligt er fokuseret på Fyn: alle de omkringliggende øer, også de nærtliggende som Thurø, Tåsinge, Lyø og Bågå, falder uden for dækningsområdet. En væsentlig begrænsning man må erindre sig ved benyttelsen.

Til hvert kortblad findes kataloger omfattende jernalder og vikingetid, middelalder (sognevis) samt udvalgte stednavne, så der bliver nødvendigvis lidt bladren frem og tilbage. Arbejdet er dog ulejligheden værd, og man fornemmer, at også projektets deltagere undervejs har fået et mere differentieret syn på den fynske kystzones bebyggelsesmønstre. Eksempelvis er Erland Porsmose og Jørgen Christoffersens fremlæggelse af fire fynske fiskeregioner (s. 164f.) væsentlig, ligesom antagelsen om 1500-tallet som en »egentlig vækstperiode« for de østfynske fiskerlejer er en frugtbar videreudvikling af Johs. Steenstrups opfattelse fra 1905, hvorefter fiskerlejernes oprindelse dateres til reformationsårhundredet.

Det forhold, at man kan spore divergerende opfattelser i forskellige kapitler fratager ikke værket dets værdi. Analyser og konklusioner er i sagens natur

foreløbige, og som læser er det fagligt inspirerende at sammenholde faser i udviklingen på udvalgte lokaliteter over næsten 2000 år. Atlasset er således et overbevisende argument for det nyttige og nødvendige i tværvideenskabelig arbejdsform ved udforskningen af det maritime kulturlandskab og de fine kortblade, tegnet af Alice Rosenstand, illustrerer perspektiverne i denne formidlingsform.

Tommy P. Christensen

ARTO LATVAKANGAS, Riksgrundarna: Varjagproblemet i Sverige från runinskrifter till enhetlig historisk tolkning, Turun Yliopiston julkaisu – Annales Universitatis Turkuensis Sarja/Ser. B 211, Turku 1995. 531 s.

Kært barn har mange navne. Varjagproblemet er et, Normannisme-Antinormannismestriden, Rus'-problemet er andre. I alle tilfælde drejer det sig om hvem de varjager, eller varæger, som vi oftest kalder dem, var, der ifølge den såkaldte Nestorkrønike fremstod som grundlæggere af det russiske rige? Hvorfra kom de? Præcis hvilken rolle spillede de? Den moderne, nu klassiske diskussion anses indledt med offentliggørelsen i 1735 af afhandlingen »De varagis« af den tyske forsker ved det russiske Videnskabsakademi, G.S. Bayer. Som indædt strid og katebald i det politiske spil fremstod problemet i 1749, da en tale af et af det russiske Videnskabsakademis medlemmer, den ligeledes tysk fødte historiker G.F. Müller, blev forhåndscensureret og beslaglagt først og fremmest på hans russiske akademikollega, polyhistoren Michail Lomonosovs foranledning. Denne fandt Müllers normannistiske tolkning upatriotisk. Siden, i det mindste til Sovjetunionens sammenbrud, har problemet, udover at være et tema for genuin forskning, hele tiden været udsat for løsningsforslag, der har været såvel politisk som ideologisk betingede.

Som forskningsobjekt havde imidlertid både den russiske stats opkomst og svensk aktivitet i øst en lang forhistorie ikke mindst i svensk historiografi, og det er denne lidet kendte forhistorie, der er emne for Arto Latvakangas' store doktorsafhandling, der blev forsvaret ved Turku Universitet i 1995.

Heri kan han påpege, at temaer som alment antages først at være kommet på dagsordenen med Bayer og hans efterfølgere allerede var taget op af svenske (inklusive finske) forskere, og at det tildels også var deres resultater, der i den moderne diskussion byggedes videre på. Det gælder Arvid Moller (1674-1758), der var flygtet fra Estland i 1710 og i en kort afhandling, »De Varagia«, ved Lunds universitet i 1731, kunne slå fast, at Riurik – og varægerne i almindelighed – kun kunne være kommet fra Sverige. Tre år senere i 1734 forfattede historieprofessoren i Åbo, Algot Scarin (1684-1771), en afhandling »De originibus priscae gentis Varegorum«, der i flere henseender kom Bayers værk fra det følgende år i forkøbet. Latvakangas finder endog, at den indtrædelsesforelæsnings i Vetenskapsakademien, »Om Ryska namnets och rikets ursprung af ett svenskt, i Ryssland bosatt folk vid namn rhos«, som poeten, senere biskop, Franz Mikael Franzén (1772-1847) holdt i 1821 (trykt 1830) stort set indeholdt de samme elementer som Vilhelm Thomsens berømte foredrag i Oxford i 1870, der med rette er blevet en klassiker.